

Időtlenség

Néhány gondolat az alföldi szlovák kultúra romániai ágának két jubiláló nagyszonyáról

Dagmar Mária Anoca költő, irodalomtörténész, pedagógus és **Mária Štefanková** képzőművész, pedagógus, kultúraszervező, barátnők. Ugyanaz a jellegzetes délföldi táj, multikulturális világ veszi őket körül. Ugyanabból a motivációs forrásból merítenek. Egyikük a szó, másikuk az ecset művésze. Ugyanabban az évben születtek a magyar-román határ déli csücskében fekvő, szlovákok által is lakott romániai Nagylak (Nădlac, szlovákul: Nadlak) városában. Mindketten a neves szlovák drámaíró Jozef Gregor Tajovský nevét viselő helyi kétnyelvű líceum szlovák tagozatán érettségiztek. Hasonló lelkiségű, empatikus, a világra nyitott, toleráns, szeretetreméltó emberek. Barátságukat a személyes kötődések mellett a közös felföldi őshaza tudata, az elődök által az egykori szülőföldről átmentett közös kulturális hagyományok megőrzésére, ápolására s megújítására irányuló művészi és tudományos tevékenységük is erősíti. Mindketten ismertek és elismertek a magyarországi s a szerbiai szlovák közösségekben éppúgy, mint Romániában és Szlovákiában is. A felsorolt körülmények minden bizonnyal érdemessé teszik őket arra, hogy a BARÁTSÁG folyóirat olvasói is megismerkedhessenek velük, annál is inkább, mivel Magyarországon, magyar nyelven eddig még nem mutatták be őket. Mindketten a múlt év végén ünnepelték hatvanötödik születésnapjukat. Ez a személyes évforduló különösen alkalmat kínál arra, hogy szóljunk róluk.

Találkozásaink emlékfoslányai

Pozsonyban történt a hetvenes évek elején, amikor a Komenský Egyetem bölcsészkarán, az irodalmi előadásban, hogy véletlenül az akkor még számomra ismeretlen hallgatótársam, Dagmar Mária Anoca mellett találtam egy üres széket, s míg *Pišút* professzor úrra vártunk, beszédbe elegyedtünk. A felismerés erejével hatott ránk az a tény, hogy azonos térségből, egymástól – ugyan országhatárral elválasztva – csupán 15 km-re fekvő településről jöttünk: én Mezőhegyesről, Dagmar pedig Nagylakról. Ekkor hallottam először arról, hogy Romániában szlovákok is élnek. Ez az értesülés a megismerkedésünk utáni első nyáron vált számomra tapasztalattá, amikor szüleimmel és húgommal életünkben először jelentkeztünk határátlépésre Nagylaknál. A szigorú tekintetű román útlelvizsgálók az akkori hivatalos etikett szerint jártak el, amikor feltették szokványos kérdéseiket: „Hová mennek, milyen céllal, kihez?”. „Nadlakra, vendégségbe, Anocáékhoz” – válaszoltuk. Az Anoca név hallatára tört magyarról azonnal szlovákra váltottak, szúrós tekintetük megennyhült, és szívélyes üdvözlésüket küldték a tiszteletben álló, közkedvelt tanár házaspárnak, Vasilika és Mária Anocának, Dagmar szüleinek. Látogatásaink során szlovákságunknak és az Anoca családnak fűződő baráti viszonyunknak köszönhetően később is gyakran voltunk részesei hasonlóan kellemes jeleneteknek.

Mária Štefankovát Dagmaron keresztül ismertem meg. Vele kapcsolatban két, rá nagyon jellemző pillanat kép jut eszembe. Meghívott nagylaki házába, ahol megcsodálhattam a dédapja által épített, a régi paraszti élet emlékeit őrző, mára szépen felújított épületet. Nyár volt, illatos virágoskertjében ültünk le beszélgetni, s közben megmutatta maga művelte zöldségeskertjét, ahonnan mindenféle jó főzeléknek való pakolt a táskámba. A másik emlékkép is Nagy-

lakhhoz, az ottani kulturális napokhoz fűződik. Az evangélikus templom körüli ligetben, színes kavaládában, diákjai gyűrűjében tűnt fel a kézműves sátorban, ahol a gyöngyfűzés rejtelmibe vezette be az érdeklődőket, és nekem is adott egy szép karkötőt.

Dagmar Mária Anoca, a szó művésze

Vegyes nemzetiségű családban született, vezetékneve is jelzi, hogy édesapja román volt, aki egyébként kiválóan elsajátította szlovák felesége anyanyelvét, pedagógusként mindkét nyelven tanított. Otthon szlovákul beszéltek. Lánya a Pozsonyi Komenský Egyetemen 1975-ben szerzett szlovák-román szakos középiskolai tanári diplomát, majd hazatérve, szülőhelyén tanított több évig. A kilencvenes évek elején meghívták a Bukaresti Egyetemre, ahol 2016. évi nyugdíjba vonulásáig szlovák irodalmat oktatott. Tehetsége és alkotókészsége már az egyetemi évek alatt megmutatkozott (verseket írt, zongorázott, festett és filmet forgatott hallgatótársairól, ami akkoriban különlegesnek számított). Tudományos kutatásainak fókuszában az alföldi (magyarországi, romániai, szerbiai) szlovák, különösen romániai szlovák irodalom áll. Ebből a témakörből ismerteti kutatási eredményeit hazai és nemzetközi konferenciákon, irodalomtudományi és nyelvészeti egyetemi tankönyveket ír, folyóiratot szerkeszt, több monográfia szerzője, melyek közül talán legnagyobb jelentőségű a *Slovenská literatúra v Rumunsku* (A romániai szlovák irodalom) című könyve. Ebben a művében az alföldi szlovák irodalomtörténészek közül elsőként vállalkozott arra a nagyszabású irodalomtörténeti munkára, amely során a romániai szlovák irodalom bemutatása mellett az alföldi szlovák irodalom egészére vonatkozó elméleti alapvetéseket is tett, valamint meghatározta e tudományág szakterminológiáját. Nyugdíjba vonulása és hatvanötödik születésnapja alkalmából egyetemi munkatársai egy nagyszerű, tartalmában

és kivitelezésében is színvonalas tanulmánykötettel lepték meg (*In honorem Dagmar Maria Anoca*).

Tudományos és pedagógusi tevékenységén túl szépirodalmi (költői és prózáirói), valamint műfordítói munkássága is figyelemre méltó. Tagja a *Romániai Szlavisták Társaságának*, a *Szlovák Írók Szövetségének*, a *Román Írók Szövetségének*, a Nagylakon működő *Ivan Krasko Tudományos és Kulturális Társaságának*. Írói tehetségének köszönhetően a legjelentősebb alkotók közé tartozik nemcsak romániai, hanem az alföldi és egyáltalán a szlovák irodalom berkeiben is. Több verseskötete jelent meg, melyek közül a *Ročné obdobia* (Évszakok, 1996) és a *Synonymie* (Szinonimák, 1993) című kötetekből idézek egy-egy verset. Mivel költeményei magyar fordításban még nem jelentek meg, saját nyersfordításomban közlöm a kiválasztott szövegeket.

Jar (Tavaszi)

A mi falunkban / megannyi kedves hangon / beszél a csend / számtalan lépésre emlékszik. / Szabadidejében szó / folyton ugyanazt a melódiát szövi / A mi kis falunkban / a csend nem alszik / mindig résen van / és minden betolakodót teleplez.

A költemény központi motívuma a csend, mely a sötétedést, estét, éjszakát idézi. A csend ilyenkor válik fontossá, ekkortájt erősödik fel minden hang, hiszen a hallásunkra vagyunk utalva, mivel látásunk korlátozott. A csend itt természetfeletti jelenségként működik. Felügyeli a rendet, őrzi a falu nyugalalmát, védelmezi az alvó embereket az esetleges betolakodóktól, s mindeközben a szövés ősi mozzanatával jelzi, hogy az itt élők sorsával, múltjával („számtalan lépésre emlékszik”), jelenével és jövőjével kapcsolatban minden tudásnak a birtokában van. Dagmar Mária Anoca költészetében felfedezhetjük az idősíkokkal történő – Mária Štefankovánál is tapasztalható – játékot, melynek során a személyes idő és emlékezet rétegei összefonódnak.

Synonymie (Szinonimák)

Az esti májusi eső / női hangon énekel / Én tudom, hogy az eső / nőnemű. / Ebben különbözöm más szlovákoktól, / akik azt hiszik, / hogy hímnemű / Megfürdet minket, megmosdat / mint a fateknőben lubickoló / meztelen gyermekét az anya. / Folyton az arcába hullik a kendője / miközben csuporból locsolja a kicsi hátát. / A gyermek sír / szemét csípi a tisztálkodás rituáléja.

Idilli zsánerképet idéz a költemény, egy hangulatos, esős, májusi estét, a gyermekét fürdető anyával. A „fateknő”, „csupor”, „anya”, „kendő” szavak finom utalások a gyermekkorra, a régi életforma tárgyaira. A „lubickolás”, a víz csuporból való gyengéd locsolása a gyermek meztelen hátára az anya és a gyermek tökéletes összhangját fejezi ki. A gyermek biztonságban érzi magát az anya karjában, akinek

odaadó igyekezetét a lecsúszó kendő jelzi. A májusi eső a megtisztulást, az újjászületést jelképezi, mely párhuzamba állítható a fürdetés-fürdés rituáléjával. A vers női princípiumot hordozó szavai „fateknő”, „csupor”, „anya”, „kendő”, „májusi eső” a költő erőteljesen nőies lírai énjéről tanúskodik, mely költészetének egyik legjellemzőbb vonása.

Mária Štefanková, a képzőművész,
a művésztanár

Štefankóék kapuja (24x33, ceruza, 1998)

A szlovák családban született Mária Štefanková, esztétikai érzékét minden bizonnyal kelmefestő édesapjától és híres hímezőasszony nagyanjától örökölte. Az érettségit követően rövid kihagyás után felvették a Temesvári Képzőművészeti Egyetemre, ahol 1978-ban festőművész-művésztanári diplomát szerzett. Több helyen tanított, míg végül 1990-ben kinevezték a Nagylaki Líceum képzőművészeti műhelyének élére. Az intézmény mindkét (román és szlovák) tagozatán rajzot és művészettörténetet oktatott, valamint rajzszakkört vezetett, különböző képzőművészeti technikákkal ismertette meg diákjait. Tanítványai számos díjat, elismerést szereztek hazai és külföldi versenyeken. Közülük néhányan már maguk is képzőművészként tevékenykednek. Mária családi indítatásának hatására különös érdeklődéssel fordult az öltözködési hagyományok felé. Összegyűjtötte és feldolgozta a nagylaki népviseletet. Nevéhez fűződik az első erről készült néprajzi monográfia: *A nadlaci szlovákok népviselete – Odev nadlackých Slovákov* (Bukarest, Kriterion, 1997). Érdeklődéssel fordult a népi mesterségek felé is. Kutatásainak eredményeit néprajzi kiállításokon mutatta

be és szakcikkekben dolgozta fel. Több népi mesteriséget (kenderfeldolgozás, kelmefestés, fazekasság, falvédőkészítés) bemutató kiállítás kurátora volt. Jelentősen hozzájárult az *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku – A romániai szlovákok népi kultúrájának atlasza* című reprezentatív néprajzi kötet előkészítő munkálataihoz is. A *Romániai Szlovákok és Csehek Demokratikus Szövetsége*, valamint az *Ivan Krasko Tudományos és Kulturális Társaság* alapító tagja.

Életművében különféle technikával készült alkotásokat találunk: olajfestményt, akvarellt, pasztellt, grafikát, könyvjegyeket, illusztrációkat, logókat. Ezek mellett női öltözködési kiegészítőket, ékszereket, képeslapokat tervez. Művei különböző alföldi szlovák lapokban (*Naše snahy*, *Dolnozemský Slováč*, *Nový život*) és az aradi román *Arca* folyóiratban jelentek meg. Alkotásait több önálló és csoportos kiállításon mutatta be Romániában, Szlovákiában s Magyarországon, Békéscsabán. Munkásságát több díjjal is jutalmazták.

Hatvanötödik születésnapjára Dagmar Mária Anoca kezdeményezésére Nagylak városa és Mária Štefanko barátai támogatásával Aradon megjelent egy, az ünnepelt eddigi munkáiból ízelítőt adó kétnyelvű válogatás *Znehybnenie – Nemiscare* (Mária Štefanková) címmel. Az album előszavában Dr. Onisim Colta egyetemi tanár vázolja fel az ünnepelt művészetének meghatározó vonásait. Az utószót Pavol Čáni, vajdasági szlovák képzőművész írta. Az albumban szereplő ötven műről Mária Štefanková – képzőművész – művésztanár címmel Dagmar Mária Anoca fogalmazza meg részletesen benyomásait, gondolatait, érzéseit. A kötetben helyet kapott még Mária Štefanková életrajza és műveinek bibliográfiája. Az album összeállítását maga a kezdeményező végezte el, aki a kötet zárszavában így indokolja a válogatás szempontjait:

„Ez a kiadvány főhajtás a festőművész saját (szlovák) közösségéért végzett munkája előtt. A válogatásnál szigorúan vett művészettörténeti szempontok nem játszottak szerepet, az összeállítás reprezentatívnak sem minősíthető. Irodalmárként, költőként abból a szubjektív aspektusból indultam ki, hogy nekem személyesen, a festészet berkeiben kevésbé járatos, de ezt a művészeti ágat kedvelő embernek mit jelentenek a képei.”

Az album hátoldalán találjuk Mária Štefanková jövőre vonatkozó, egyetlen mondatba sűrített művészi hitvallását: „Továbbra is festeni, rajzolni szeretnék, szeretném megállítani az idő múlását”. Ezt a szándékát érzékletesen támasztja alá a kötet általa választott címe: *Znehybnenie – Időtlenység*. A címadás arra utal, hogy művészetében rendkívül fontos szerepet játszik az idő. Ezt bizonyítja már a borítón látható színes grafika, a *Múr* (Fal) is, melyen a bennünket körülvevő anyagi világ alkotóelemeinek (pl. kő, kavics, föld) struktúráját ragadja meg a szerző oly módon, hogy a kompozíciót egy finom szövésű textildarabbal vonja körül. Az átlátszó matéria sejtelmessé teszi az alatta megbúvó, de jól kivehető természeti formákat, ami a titokzatosságot, az idő megfoghatatlan-

ságát konnotálja. Mária műveiben hol látványosan, hol rejtetten, de szinte mindig tetten érhető a múlt idő megállításának szándéka. Erre tett kísérleteit a bergsoni értelemben vett szubjektív időérzékelése kíséri, melynek kapcsán személyesen megélt fontos élményei, emlékei, az elődöktől hallott történetek, az általuk teremtett kulturális hagyományok kelnek életre. Ezek a múltbéli momentumok a tudatban öszszemosódnak a jelen benyomásaival és a felsejlő jövő kontúrjaival, hogy aztán palimpszeszt-szerűen egymásra rakódjanak, összefonódjanak, beleíródjanak a másikba, eltűnjenek, majd egy más minőségben újra felbukkanjanak. A jelen-múlt-jövő időtengelyén haladva Mária képein rendre megjelennek az alföldi (ezen belül a romániai) szlovákság történetének, kulturális hagyományainak, jelképeinek, a Nagylakra történt letelepedés (1802-1803) mítoszának nyomai, melyek leglátványosabban talán a nagylaki gazdázások homlokzatát és kapuját ábrázoló grafikákon érzékelhetők (*Štefankóék kapuja*). Ezek a rajzok nemcsak szépek, de dokumentumértékük is jelentős. A régi gazdák tehetségéről, igényességéről, esztétikai érzékéről, kitartásáról és szorgalmáról mesélnek, reményt adva a mai nemzedéknek. A házak homlokzatán, ablakain és kapuján lévő architektonikai részletekben felismerhetők a nagylaki szlovákság civilizációs vívmányainak egyes rétegei, melyek egybecsúsztatva a mai építészeti formákkal, valamiféle közties időt sugallnak a múlt, jelen és jövő között.

Az *Alföld szeme* című ciklusban a Nagylak környéki alföldi táj jellegzetes növényvilága elevenedik meg. A réten fellelhető fűfélék, vadvirágok, fák, bokrok, levelek stilizált formában körülfonják a mindent látó szemet, mely magában rejtje a nagylaki szlovákság több mint két évszázados történetét. A szélfúttá növények hullámozása, egymásba kapaszkodása, ölelkezése az idő múlását jelzi, ugyanakkor utal a hagyományokra és a jövő ígérteit is hordozza. Ezeken a grafikákon érezhető Mária szoros kapcsolata a természettel, melyet nemcsak csodál, de részt vesz alakításában is. Ebből adódóan behatóan ismeri a növények, termények felépítését, figyelemmel kíséri, műveiben ábrázolja különböző évszakokban végbemenő fejlődésüket és elmúlásukat (*Gesztenyék*).

A Mária Štefanková művészetéről írt gondolatokat zárjuk a kötet megálmodója, Dagmar Mária Anoca soraival: „Mária a forma és jelentés magas szintű absztrakciójával (nem minimalista redukcióval) juttatja kifejezésre művészi, esztétikai, emberi küldetését, melynek kiinduló és végpontja a szülőföld, az otthon, az életet adó Magna Mater”.

Maruzsné Sebó Katalin

Felhasznált irodalom

ANOCA, Dagmar Mária: Slovenská literatúra v Rumunsku (Nadlak, Vyd. Ivan Krasko, 2010.)

ANOCA, Dagmar Mária (szerk.): Štefanková Mária Znehybnenie – Nemiscare (Arad, Mirador, 2016)

OLTEANU, Antoaneta (szerk.): In honorem Dagmar Maria Anoca (București, Universitatea din București, 2016)